

aanvaard moest worden – zo niet, dan zou hij ingrijpen. Het stuk telde vier punten:

‘1. Die Wehrmacht tritt in die Verträge ein die zwischen der holländischen Marine und den Werften abgeschlossen waren . . . wobei vorausgesetzt wird dass die Geschützröhre in den Werften nicht montiert werden’ – die montage zou natuurlijk elders kunnen geschieden maar von Schrötter begreep dat hij zijn tegenspelers op een ondergeschikt punt tegemoet moest komen.

‘2. Der Rüstungsinspektor wird versuchen davon abzusehen dass der holländischen Industrie neue Aufträge auf fertiges Kriegsgerät erteilt werden, soweit es sich um Schusswaffen handelt’ – iedereen begreep dat dit pogen, zo von Schrötter het al ondernam, geen succes zou hebben.

‘3. Darüber hinaus besteht die Bereitwilligkeit, zu prüfen, ob und inwieweit die niederländische Industrie im Rahmen der Rohstofflage ihre normale Produktion durchführen kann’ – hiermee werd de niet-militaire productie bedoeld; von Schrötter zag zijn toezegging sub 3 natuurlijk als afhankelijk van de regeling sub 1.

‘4. Von dieser Vereinbarung sind die staatlichen Betriebe ausgeschlossen’¹ – over de Rijkswerf en de Artillerie-Inrichtingen had de Metaalbond geen zeggenschap. Daarvoor moest von Schrötter zich tot de secretaris-generaal van defensie en tot de bedrijven-zelf wenden.

Damme en Kessler legden het ultimatum op 4 juni aan de twintig belangrijkste leden van de Metaalbond voor die, alweer in Den Haag, in spoedvergadering bijeengeroepen waren. Er werd daar een brief aan von Schrötter opgesteld die door de leden zelf als een ‘protest’ beschouwd werd – eigenlijk was het dat niet. Geen enkele volkenrechtelijke opmerking kwam er in voor, evenmin werd er in gezegd dat het ontoelaatbaar was, Nederlanders te dwingen, wapens te produceren waarmee andere Nederlanders gedood konden worden – wèl werd von Schrötters dreigement, de Nederlandse directies door Duitse *Kommissare* te vervangen, er in vastgelegd en ook werd opgemerkt dat een dergelijk onder-toezicht-stellen voor Nederland nog kwalijker gevolgen zou hebben dan indien men op post bleef. Aan von Schrötter werd in de laatste paragraaf meegedeeld, ‘dass die niederländischen Betriebsleiter, in der Versammlung anwesend, aus den angeführten Gründen die im Protokoll festgesetzten Richtlinien als Grundschatz zur Zusammenarbeit mit den Besatzungsautoritäten annehmen’² – en dáár ging het om.

Damme en Kessler ondertekenden het stuk namens de aanwezigen; hun aller namen en functies werden in een presentielijst opgenomen die samen

¹ Protocol o.m. in H. M. Hirschfeld: *Herinneringen uit de bezettingstijd*, p. 225.

² Tekst in a.v., p. 224.